

ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶରେ ଡି.ଇ.ରେଭେନ୍ସାଙ୍କ ଭୂମିକା

ସତ୍ୟେଷ କୁମାର ମହାରଣା

ଯେଉଁ କେତେକ ଇଂରେଜଙ୍କ ଶୁଭ ନେତୃତ୍ୱରେ ଭାରତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ନୂତନ ଯୁଗର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କ ନାମ ଅନ୍ୟତମ । ଥୋମାସ୍ ଏଡ଼ୱାର୍ଡ ରେଭେନ୍ସା ଏକାଧାରରେ ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରଶାସନିକ ଅଧିକାରୀ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ । ୧୮୬୫ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ତତ୍କାଳୀନ ଦମନ ପାଇଁ ସେ କଟକ ଡିଭିଜନ୍‌ର କମିଶନର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ଯଦିଓ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବାଧିକାରୀ ଆର.ଏନ. ସୋରଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଶା ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ଅଭିଜ୍ଞତା ନ ଥିଲା ତଥାପି ସେ ପ୍ରାୟ ୧୨ ବର୍ଷ ଧରି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଏପରି କୌଣସି କମିଶନର ନ ଥିଲେ ଯେ ଏତେ ବର୍ଷଧରି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ ବିମ୍ସ ୧୮୭୭ରେ ସାମୟିକ ଭାବେ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ଥିବାବେଳେ କହିଥିଲେ,

“I had no great respect for his abilities. “ He wrote “Nor had any one else , but he had much experience and he knows his Orissa and his Oriyas thoroughly”.

ଏଥିରୁ ସେ କେତେ ପରିମାଣରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ପାଖରୁ ବୁଝିଥିଲେ ତାହା ଜଣାପଡେ । ରେଭେନ୍ସାଙ୍କ ଆସିବା ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ରୁଗ୍‌ଣ ହୋଇପଡିଥିଲା । ୧୮୪୦ ମସିହା ପୂର୍ବରୁ ବଙ୍ଗଳା ସରକାର ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାକୁ ବହୁତ ଅଣହେଲା କରିଥିଲେ । ୧୮୨୨ ମସିହା ମେ ମାସରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ମିସନାରୀମାନଙ୍କ

ଦ୍ୱାରା ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲ କଟକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଏହି ସ୍କୁଲଟିକୁ ୧୮୪୧ରେ ସରକାରଙ୍କୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରାଯାଇଥିଲା । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ପୁରୀର କଲେକ୍ଟର ଉତ୍କଳକିନ୍‌ସନ୍ ୧୮୩୫ ମସିହାରେ ଏକ ସ୍କୁଲ ବସାଇ ଥିଲେ । ୧୮୫୧ରେ ‘କଟକ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲ’ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ ହେଲା । ୧୮୫୩ରେ ପୁରୀ ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ମଧ୍ୟ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲଗୁଡିକ ଖୋଲାହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏହାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ୧୮୪୪ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ପାଇଁ ସାତୋଟି ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିଲା । ସେସମୟରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଜାତିଆଣ ପ୍ରଥା ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଆଦି ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶରେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଥିଲା ।

ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ବଙ୍ଗଳା ସରକାରଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରଥମ ରିପୋର୍ଟରେ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ଡିଭିଜନରେ ଏକ କଲେଜିଏଟ୍ କ୍ଲାସର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଉଛି ପ୍ରମୁଖ ଆବଶ୍ୟକତା । ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ଓଡ଼ିଆ ନବଯୁବକମାନେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲାପରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଠପଢ଼ା ଜାରି ରହିପାରିବ । କାରଣ ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ ହେଲାପରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କଲିକତା ଯିବାକୁ ପଡୁଥିଲା ଫଳରେ ଅର୍ଥାଭାବ କାରଣରୁ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିଲେ । ୧୮୬୬ର ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର କିଛି ସ୍କୁଲ ଆଉ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଏହାର ଘୋର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଡିଭିଜନର ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କୁ

ସେ ଚିଠିରେ ଲେଖିଥିଲେ- “I consider it necessary that the government grants to all schools in Orissa should at any rate for the present be continued, irrespective of local subscription, owing to famine condition.”

ସେ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଚାନ୍ଦା ସଂଗ୍ରହ କରି ସଫଳତାର ସହ ଏହି ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ୧୮୬୮ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୨୬ ତାରିଖରେ ସରକାରଙ୍କ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକୁ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଚାଲୁ ରଖିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ବର୍ଷ ବଙ୍ଗଳା ସରକାର ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ମାଧ୍ୟମ ବିଷୟରେ ଏକ ଇନ୍‌କୁୟାରୀ କମିଟି ବସାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ଆର.ଏଲ୍. ମାର୍ଟିନ୍ ମତ ଦେଇଥିଲେ, ଯେହେତୁ ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆରେ ଉପଲବ୍ଧ ନାହିଁ ତେଣୁ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକରେ ଓଡ଼ିଆ କିମ୍ବା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ମଧ୍ୟରୁ ଯେକୌଣସି ଇଚ୍ଛାଧୀନ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉ । ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ ଏହାକୁ ବିରୋଧ କରି ସରକାରଙ୍କୁ ଲେଖିଥିବା ଏକ ଚିଠିରେ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ଯେ, ଯେହେତୁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବେଙ୍ଗଲି ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଛନ୍ତି ତେଣୁ ଯଦି ଏପରି ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ ତେବେ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ବଡ଼ କ୍ଷତିକାରକ ହେବ । ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ସରକାର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ସହଯୋଗ କରିବା ଦରକାର । ଯାହାଦ୍ଵାରା କଟକ ଡିଭିଜନ, ଗଞ୍ଜାମ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ଥିବା ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରିବ । ରେଭେନ୍‌ସାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଯେପରି ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇପାରିଥିଲା ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଉତ୍କଳ ଦୀପିକାରେ ସଂପାଦକ ଗୌରୀଶଙ୍କରଙ୍କର ଜୀବନୀକାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ‘କର୍ମଯୋଗୀ ଗୌରୀଶଙ୍କର’ ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖିଛନ୍ତି-

‘ଉତ୍କଳର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଦ୍ଵିଗୁଣ ଉସାହରେ ଉତ୍କଳ ଉନ୍ନତିର ଯାବତୀୟ ଅନ୍ତରାୟ ଦୂର କରିବାରେ ପ୍ରୟତ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାରି ଫଳରେ ଶିକ୍ଷା

ବିଭାଗର ଡିରେକ୍ଟର ସାହେବ ସରକାରୀ ବ୍ୟୟରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମୁଦ୍ରାଙ୍କନ କରାଇବା ପାଇଁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ’ । ଟି.ଇ. ରେଭେନ୍‌ସାଙ୍କ ନିରନ୍ତର ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ସେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତି କରିଥିଲେ ଯେ, ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିବା ସ୍କୁଲମାନଙ୍କର ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଦାୟିତ୍ଵରେ ରହିବେ । ୧୮୭୭ ମସିହାରେ ରାଧାନାଥ ରାୟ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ ।

ସେସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଲୋକେ ଉଦାସୀନ ଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କର ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସ ଥିଲା ଯେ, ଯଦି ପରିବାରର ଝିଅଟିଏ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବ ତେବେ ପରିବାରଟି ଅକାଳରେ ଧ୍ଵଂସ ପାଇଯିବ । ଏହାର କ୍ଳବ୍ଧ ଉଦାହରଣ ଫକିର ମୋହନଙ୍କ ରଚିତ ‘ରେବତୀ’ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ । ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ ବହୁ ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ପାଇଁ ମଞ୍ଜୁର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟରେ କଟକ ଗାର୍ଲସ୍ ସ୍କୁଲ ରାଜ୍ୟରେ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ପରେ ୧୮୭୩ ମସିହାରେ ଏହି ସ୍କୁଲକୁ ‘ରେଭେନ୍‌ସା ହିନ୍ଦୁ ଗାର୍ଲସ୍ ସ୍କୁଲ’ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଟି.ଇ. ରେଭେନ୍‌ସା ଓ ଡଃ ଡବ୍ଲ୍ୟୁ.ଡି.ଷ୍ଟିଫାର୍ଟଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ କଟକରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା । ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବଙ୍କ ସ୍ଵପ୍ନ ଥିଲା ଯେପରି ଓଡ଼ିଆମାନେ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟୟନରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଇବେ । ତାଙ୍କର ଏହି ସ୍ଵପ୍ନ ସାକାର ହେଲା ୧୮୭୫ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ୧୫ ତାରିଖରେ ଯେବେ କଟକରେ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲର ଶୁଭାରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଟି.ଇ. ରେଭେନ୍‌ସା ଓ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ :

୧୮୬୬ ସାଲ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବେଳେ ତାଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ପ୍ରବଳ ଲୋକକ୍ଷୟ ଘଟିଥିବାରୁ ସେ ଏକ ଅମାର୍ଜନୀୟ ଅପରାଧ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଫକିର ମୋହନଙ୍କ ପରି କେହି କେହି ଆକ୍ଷେପ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଡିଭିଜନ ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳା ସରକାରଙ୍କ ଶାସନାଧୀନରେ ଏକ ଉପେକ୍ଷିତ ଅଂଚଳରୂପେ ପଡିଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସଂକଟ ପ୍ରତି ବଙ୍ଗଳା

ସରକାର ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇପାରି ନଥିଲେ ବୋଲି ତତ୍କାଳୀନ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଅଫ୍ ସ୍ପେର୍ସ୍ ସାର୍ ଚାର୍ଲସ୍ ନର୍ଥକୋର୍ଟ ୧୮୬୮ରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଏହି ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଂଚଳମାନଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସନାଧୀନରେ ରଖିବା ପାଇଁ ସାର୍ ଚାର୍ଲସ୍ ନର୍ଥକୋର୍ଟ ପ୍ରଶାସନିକ ସ୍ତରରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାତାବ ତାଙ୍କର ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ‘ପ୍ରତ୍ୟୁଷର ପ୍ରଥମ କିରଣ’ରେ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଭୟାବହତା ଓ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ କିଛି ଅଂଶ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

୧୮୬୬ସାଲ ପୁରୀରାଜାଙ୍କ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ମାତ୍ର ତିନୋଟି ଜିଲ୍ଲା ଓ ଆଖପାଖ ଗଡ଼ଜାତରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦ଲକ୍ଷ ଲୋକ ମରିଗଲେ । ଏ ଖବର ଯାଇ ଉପର ମହଲରେ ପହଂଚିବାକୁ ବର୍ଷେ କାଳ ଲାଗିଲା । ଜାହାଜରେ ଚାଉଳ ଆସି ପୁରୀ ବନ୍ଦରରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ମାତ୍ର ସେଠାରୁ ଗ୍ରାମାଂଚଳକୁ ସେତିକି ସୁଜା ପଠାଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଧାନ ଯାହା ପାଖରେ ସେ ବଡ଼ଲୋକ । ନୋଟ କାରବାର ନ ଥିଲା, ଧାନ ଦର ଖୁବ୍ ଚଢ଼ି ଯାଉଥାଏ, ଅବସ୍ଥା ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ କେତେଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ଡାକି ପରାମର୍ଶ କଲେ । ଭଦ୍ରଲୋକମାନେ ମତଦେଲେ ଯେ ଅବସ୍ଥା ସେପରି ସାଂଘାତିକ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଧାନ ଚାଲାଣ ବନ୍ଦ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅବାଧ ଭାବରେ ଗଚ୍ଛିତ ଧାନସବୁ ବାହାରକୁ ଗଲା । ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସୁନା ରୂପା କଂସାକୁ ମାଟିଗୋଡ଼ି ଦରରେ ନେଇ ମହାଜନମାନେ ଧାନ ବିକିଲେ । ଫଳରେ ରାଜ୍ୟରେ ଅନାହାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ମଲେ । ଏହି ଖବର ବଡ଼ଲାଟ୍‌ଙ୍କ କାନକୁ ଗଲା । ସେ ସ୍ଥିର କଲେ ଓଡ଼ିଶା ଆସି ବୁଲି ଯିବାପାଇଁ । ଲର୍ଡ ମେୟୋ ସେସମୟର ବଡ଼ଲାଟ୍ କଲିକତାରୁ ଜାହାଜରେ ବାହାରି ଆନ୍ଧ୍ରମାନ ପରିଦର୍ଶନ କରି ସେଠୁ ହୁକିଟୋଲା ବାଟେ କଟକ ଆସିବାର ଗସ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ବଡ଼ଲାଟ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାର ଆୟୋଜନ କରିବା ପାଇଁ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଗଲା । ସେହି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସଂଗୃହୀତ ହେଲା । ବଡ଼ଲାଟ୍ କଟକ ଆସି କମିସନର ସାହେବଙ୍କ ଅତିଥି ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଲର୍ଡ ମେୟୋ ଆନ୍ଧ୍ରମାନରେ ସେରଥଲି ନାମକ ଏକ ଆଫଗାନ ବନ୍ଦୀଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ ।

କିଛି ଦିନପରେ ଖବର ଆସି ପହଂଚିଲା କଟକରେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପାଇଁ ସଂଗୃହୀତ ଅର୍ଥ ଥାଏ କମିଶନର ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କ ଠାରେ । ସେ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ସେହି ଅର୍ଥରେ କଟକରେ ଏକ କଲେଜ ସ୍ଥାପନା କରାଯାଉ । କଟେରି ପାଖରେ ଘର ତିଆରି କାମ ଲାଗିଲା । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା । ଏଥିରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲା ସେଥିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଏକ ବଡ଼ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲେ ।

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ସ୍ଥାପନ :

ଟି.ଇ. ରେଭେନ୍ସାଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ ହେଉଛି ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ସ୍ଥାପନା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଡିଗ୍ରୀ କଲେଜ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ପ୍ରଥମେ ସରକାରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ପରେ ବଙ୍ଗଳାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସାର୍ ରିଚାର୍ଡ ଟେମ୍ପଲ୍ କଟକରେ ଏକ କଲେଜ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସର୍ତ୍ତ ଥିଲା ଯେ କଲେଜ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ଅର୍ଥରୁ ୩୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଚାନ୍ଦା ଆକାରରେ ସଂଗୃହୀତ ହେବ । ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଏହି ୩୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ସରକାରଙ୍କ ପାଖରେ ମାସିକ ୫୦୦ଟଙ୍କା ୫ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଲେଜକୁ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଦାବି କରିଥିଲେ । ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ମୋଟେ ୬ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ କଲେଜର କ୍ଲାସ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ୧୮୬୮ ମସିହାରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ସ୍ଥାପନ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଏହା କଟକ କଲେଜ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଏହା ପ୍ରଥମେ କଟେରି ପାଖରେ ଥିବା ଘରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହାପରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ନୂତନ ଗୃହର ଭିତ୍ତିପ୍ରସ୍ତର ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସାର୍ ଏଡ୍ୱାର୍ଡ ଗେର୍ଲ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନଭେମ୍ବର ୧୧ତାରିଖ ୧୯୧୯ମସିହାରେ ଚକ୍ର ପଡ଼ିଆ (ଏବେକାର ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଯେଉଁଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ) ଠାରେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ୧୮୭୯ ମସିହାରେ ମୟୂରଭଂଜ ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭଂଜଦେଓ କଲେଜ ପାଇଁ ୨୦ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ । ଟି.ଇ. ରେଭେନ୍ସାଙ୍କ ମତରେ -

“The establishment of a college in Cuttack is an object of personal interest to myself and also of greatest importance to the spread of higher education in Orissa.”

ଓଡ଼ିଆକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷାର ମାନ୍ୟତା ଦେବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ପାଇଁ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମହାରାଜା କଟକ କଲେଜ ନାମକୁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ନାମରେ ନାମିତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଣିଥିବା ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ଜନକ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲେ ତାହାନ୍ତୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର ପ୍ରିୟ ମଣିଷ । ୧୮୯୮ସାଲ ନଭେମ୍ବର ୩୦ ତାରିଖର ରେଭେନ୍ସାଙ୍କ ସେ ଚିଠିର ଫିକା ନେଲିଆ ପୃଷ୍ଠା ଆଜି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ମାତ୍ର ସେଥିରେ ଜଣେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଇଂରେଜ କମିଶନରଙ୍କର କର୍ମଭୂମି ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଆନ୍ତରିକତା ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଛି ତାହା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ରେଭେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିବା ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କୁ ଲେଖିଥିଲେ: “I enclose you a X'mas Card and my hearty and best wishes will be with

you not only yourself but with all my dear old Oriya friends. Will you kindly let every of them who remember me know that my heart is still in Orissa and though I am growing old they are not forgotten. x x I pray, you may enjoy peace plenty and progress, especially in education.....”

ଏହିପରି ଭାବରେ ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ନିର୍ବାହ କରି ୧୮୭୭ ମସିହାରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଦାୟ ନେଇଥିଲେ । ୧୯୧୪ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ୪ ତାରିଖରେ ଟି.ଇ. ରେଭେନ୍ସାଙ୍କର କର୍ମବହୁଳ ଜୀବନର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଫୁଲହାମ୍ପାରେ ସମାଧି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ରେଭେନ୍ସାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକୁ ୧୦୦ବର୍ଷ ବିତିଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଜିବି ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିକୁ ଧରି ରଖିଛି ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବ ପୁରାତନ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ । ସେଦିନ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାରେ ପୋତିଥିବା ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ଛୋଟିଆ ବୀଜଟିଏ ଆଜି ମହାନ୍ତମରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଆଜି ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅଗଣିତ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ନିଜ ନିଜର ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କରି ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଓଡ଼ିଶାର ବିକାଶ ଦିଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏସବୁ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ ସେଦିନ ରେଭେନ୍ସା ସାହେବ ଦେଖୁଥିବା ସ୍ୱପ୍ନ ସତରେ ଆଜି ବାସ୍ତବରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।

ସାମ୍ବାଦିକ

